

6. Luenendonk liste 2013. TOP 25 Managementberatung-Unternehmen in Deutschland 2012 [Electronic source]. – Access mode to a resource: [http://luenendonk-shop.de/out/pictures/0/luen_liste_u_pi_2013_managementberatung_f160513\(1\)_-fi.pdf](http://luenendonk-shop.de/out/pictures/0/luen_liste_u_pi_2013_managementberatung_f160513(1)_-fi.pdf).

7. Unrivalled Density of Top Lawfirms and Management Consultancies [Electronic source]. – Access mode to a resource: <http://www.duesseldorf.de/en/economic-/standort/dienstleistungen.shtml>.

К. Ковальская, канд. экон. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА КОНСАЛТИНГОВЫХ УСЛУГ ГЕРМАНИИ В КОНТЕКСТЕ ОБЩЕЕВРОПЕЙСКИХ ТЕНДЕНЦИЙ

В статье исследовано современное состояние рынка консалтинговых услуг Германии. Проанализирована структурная конфигурация консалтингового рынка Германии по функциональному признаку, по отраслевой принадлежности клиентов, а также по географическому признаку. Определены основные перспективы развития немецкого рынка консалтинговых услуг в разрезе общеевропейских тенденций.

Ключевые слова: консалтинговая деятельность, консалтинговая услуга, консалтинговая фирма, рынок консалтинговых услуг.

K. Kovalska, PhD in Economics, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF GERMANY CONSULTING MARKET IN THE CONTEXT OF EUROPE-WIDE TRENDS

The paper deals with the actual state of consulting market in Germany. The structural configuration of the Germany consulting market on functional grounds, with the customer's branch, as well as geographically were analyzed. The main prospects of German consulting market development in the context of Europe-wide trends have been defined.

Keywords: consulting activity, consulting firm, market of consulting services, consulting services.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 161: 30-36

УДК 330.3:336.5:339.7

JEL P 430, O 380, O 500

І. Корнілова, канд. экон. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті розкрито та узагальнено досвід фінансової підтримки інноваційному розвитку країн, які зайняли високі позиції у світовому економічному просторі та демонструють активну динаміку інноваційного зростання. Розглянуто фінансові важелі прямої та непрямої дії, які найчастіше використовуються у практиці державного регулювання інноваційної діяльності досліджуваних країн.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, фінансове забезпечення, національна інноваційна система, держава інноваційна політика.

Постановка проблеми. Пошук шляхів стабілізації та прискорення соціально-економічного розвитку України посилює увагу до вивчення та узагальнення світового досвіду використання джерел економічного зростання. В умовах постіндустріального суспільства досягнення бажаних результатів значною мірою залежить від системного, комплексного підходу до здійснення інноваційної діяльності. Це дає змогу отримувати максимальний синергетичний ефект від її функціонування і повною мірою реалізувати сучасне призначення інновацій як ключового фактора економічного розвитку. Фінансова підсистема є невід'ємною складовою національної інноваційної системи держави. Урахування світового досвіду фінансової підтримки інноваційної діяльності у вітчизняній практиці управління сприятиме досягненню цілей соціально-економічного розвитку країни, реалізації та примноженню її конкурентних переваг, поступовому поновленню втрачених позицій у світовому інноваційному просторі.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання фінансового забезпечення інноваційного розвитку в різних аспектах розглядається в працях вітчизняних та іноземних учених, зокрема Л. Антонюка, М. Гамана, В. Геєця, Н. Іванової, Н. Казакової, Б. Кваснюка, Б. Лундвалла, Р. Нельсона, А. Поручника, В. Савчука, В. Семиноженка, Л. Федулової, К. Фрімена та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Водночас у межах загальної проблематики питання узагальнення досвіду фінансової підтримки інноваційної діяльності різних країн, особливо тих, які продемон-

8. Вайнман Т. Бизнес-консалтинг в Германии: как ускорить эволюцию карьеры [Электронный ресурс] / Т. Вайнман. – Режим доступа: <http://dw.de/p/14v7u>.

Надійшла до редколегії 30.06.14

стрували значні досягнення в інноваційному, економічному розвитку, розглянуто недостатньою мірою. Особливого значення набуває зосередження уваги на дослідженні успішної світової практики у контексті розробки системи заходів державної науково-технічної та інноваційної політики, спрямованих на забезпечення реально-го переведення України на інноваційну модель економічного розвитку.

Формулювання завдань та цілей статті. У статті поставлено за мету вивчення та узагальнення світового досвіду фінансової підтримки інноваційного розвитку для визначення напрямів удосконалення фінансової підсистеми національної інноваційної системи України в межах державної інноваційної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансове забезпечення є невід'ємною умовою інноваційного розвитку і представляє собою складну, багатофункціональну, інтегровану складову національної інноваційної системи. Воно включає бюджетне та позабюджетне фінансування, а також організаційно-правові механізми ресурсного забезпечення всіх стадій інноваційного циклу, сприяє реалізації інноваційного ланцюга, розвитку інноваційного бізнесу на основі взаємозв'язків усередині фінансової підсистеми та з елементами інших підсистем національної інноваційної системи. Фінансування займає ключове місце у підтриманні розширеного відтворення мотивації до проведення досліджень і розробок (ДіР), комерціалізації їх результатів, розвитку інноваційного підприємництва з метою заповнення відсутніх чи недостатніх компетенцій для отри-

манья конкурентних переваг на ринку. На ефективність реалізації функцій фінансової підсистеми національної інноваційної системи впливає рівень розвитку ринкових механізмів саморегуляції, а також змістовне наповнення державної науково-технічної, інноваційної політики країни та реалії її виконання. Причому результативність державного впливу спирається на наявні можливості, які визначаються сукупністю політико-правових, економічних, техніко-технологічних, соціальних чинників в країні.

Аналіз вітчизняних реалій вказує на суттєве відставання України від провідних країн світу за показниками розвитку фінансової підсистеми інноваційної діяльності. Про це, зокрема, свідчать значення рівня наукоємності ВВП. У середньому для країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) цей показник складає близько 2,3 %, для ЄС 27 – 1,91 %. Деякі країни значно перевищують цей рівень. Так, для Ізраїлю він становить 4,4 %, для Фінляндії – 3,88 %, для Японії, Швеції – близько 3,5 %, для Німеччини – 2,82 %, для США – 2,79 %. Причому, в країнах "інноваційної тріади" відмічається нарощування капіталовкладень у сферу ДіР. Так, у США впродовж останніх десяти років вони зросли на 46 %, в Японії – на 27 %, у країнах ЄС 27 – на 18 %. Водночас в Україні у 2013 р. рівень наукоємності ВВП становив лише 0,77 %, що майже вдвічі нижче за показник 2003 р. (1,35 % від ВВП) [1; 2]. Показовим щодо глибини проблем фінансового забезпечення є відставання України за рівнем витрат на ДіР на душу населення. Так, у країнах ОЕСР він становить близько 700 дол. США, а у США, Японії, Ізраїлі, Фінляндії – близько 1,1 тис. дол. США. В Україні відповідні витрати не перевищують 30 дол. США на особу, тобто розрив за даним показником фінансування становить не менше 20 разів. За державними витратами на ДіР (близько 13 дол. США на особу) відставання становить більше ніж 60 разів [3; 4].

Надзвичайно негативну роль щодо фінансових можливостей інноваційного розвитку відіграє низький рівень витрат на одного дослідника. В Україні він становить 13,5 тис. дол. США. Для порівняння: у США – близько 290 тис. дол. США, у Німеччині – близько 280 тис. дол. США, у Швеції – близько 270 тис. дол. США, тобто у 20 разів більше [4; 5]. Причому вартість обладнання для проведення ДіР у розрахунку на одного дослідника в Україні складає близько 1,8 % від загальної вартості витрат на проведення наукових та науково-технічних робіт і становить менше 250 дол. США, що є свідченням збереження залишкового принципу фінансування ДіР. Таким чином, фінансове забезпечення інноваційного розвитку в Україні показує свою неефективність, що гальмує інноваційний розвиток у країні, посилює тенденції руйнування її науково-технічного потенціалу, створює підстави для поступової втрати можливостей інноваційного зростання, входження на рівні на світовий ринок наукоємної продукції за рахунок реалізації наявних і прихованих конкурентних переваг.

Світова практика демонструє багато аргументів стосовно необхідності зростання уваги до побудови розвинутої, інтегрованої системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності. Звісно, що кожна з країн має свої особливості побудови фінансової підсистеми національної інноваційної системи, ураховуючи національну специфіку, але їх досвід використання загальних закономірностей фінансової підтримки інноваційної діяльності може бути корисним при розробці вітчизняної фінансової політики у сфері інноваційної діяльності.

Значні напрацювання у формуванні ефективної системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності демонструє США – безперечний лідер світової економі-

ки, який створив потужний науково-технічний, інноваційний потенціал і показує високі результати його практичного використання. Традиційно на ДіР у США виділяються колосальні кошти – 465 млрд дол. США, що складає близько 31 % світових витрат на ДіР [6]. Основним суб'єктом фінансування в країні виступає бізнес-сектор, на який припадає 65 % видатків на ДіР. Цікаво, що обсяг щорічних інвестицій корпоративного сектора в інтелектуальні активи (ДіР, права інтелектуальної власності, підготовку персоналу тощо) майже не поступається обсягу капіталовкладень компаній в основні засоби і становить близько 12 % ВВП [7]. Звісно, високий ступінь участі приватного бізнесу у фінансуванні інноваційних процесів спирається не лише на потужні внутрішні економічні стимули, обумовлені розвинутою ринковою самоорганізацією, але й на дієву державну підтримку. У США використовується значний перелік механізмів державної участі у фінансуванні інноваційної діяльності. Арсенал інструментів державного стимулювання інновацій має як прямі, так і непрямі важелі, які застосовуються в залежності від поставлених цілей, напрямів, об'єктів, сфери досліджень та інших умов. Так, федеральний уряд США бере на себе основну відповідальність щодо забезпечення фундаментальних досліджень, на які спрямовується близько третини (692 млрд дол. США) загальної суми капіталізації федеральних активів у сфері ДіР (1,4 трлн дол. США), створеної завдяки державним асигнуванням. За рахунок федерального бюджету здійснюється 59 % від загального обсягу фінансування фундаментальної науки, при цьому частка коштів приватного сектору становить лише 4 % [8].

Сучасному етапу державного регулювання інноваційної сфери США, орієнтованому на посилення державно-приватного партнерства, притаманне поступове збільшення значення програмно-цільового фінансування інноваційної діяльності. Державні науково-технічні програми активно використовуються для сприяння інноваційному розвитку економіки країни у контексті визначених науково-технічних та інноваційних пріоритетів. Високу результативність демонструють: програма ННФ США щодо проведення спільних науково-дослідних заходів фірмами, державними НДІ та університетами; програма "Ініціатива інноваційного партнерства США", націлена на мобілізацію всіх ресурсів промисловості США, академічної спільноти, федеральних, штатних і місцевих органів влади для узгодження різних взаємодоповнюючих цілей у сфері інноваційного розвитку; Програми інноваційних досліджень малого бізнесу (SBIR), передавання технологій малого бізнесу (STTR), основним завданням яких є фінансова підтримка інноваційних процесів у дослідних неприбуткових організаціях, підтримка малих інноваційних фірм. Зокрема, SBIR досягла значення у 2 млрд дол. США на рік прибутку і включає в себе одинадцять федеральних агентств, які відраховують до бюджету SBIR на наукові дослідження 2,5 % свого бюджету. Програма реалізується у декілька етапів. На першому етапі – пошуку ідей – надаються гранти (до 100 тис. дол. США.) на проведення ДіР для встановлення перспективності наукових ідей. На другому етапі – створення науково-технічних розробок – також передбачено надання грантів, причому їх сума збільшується – до 750 тис. дол. США. На третьому етапі – виходу на ринок – розробники мають вже самостійно шукати інвесторів для комерціалізації своїх інтелектуальних продуктів [9]. Таким чином, держава фінансово підтримує дослідників на перших, найбільш ризикованих етапах інноваційного циклу. Приватні інвестори, як правило, залучаються вже при встановленні достатнього рівня комерційної

успішності науково-технічної розробки. Отже, формується успішне приватно-державне партнерство, спрямоване на досягнення цілей усіх його учасників.

Програмно-цільове фінансування реалізується і через державні закупівлі, які забезпечують вигідні умови підрядникам (університетам, підприємствам, неприбутковим корпораціям тощо) при проведенні ДіР, освоєнні нових видів продукції і технологій. Так, підрядники, виконавці програм мають право списати на загальну суму державного замовлення витрати: на власні науково-дослідні розробки, що включені до загальної вартості державного цивільного та військового контракту (10–12 %); виробництва й професійної перепідготовки науково-технічного та виробничого персоналу і фахівців на іноземних фірмах, у науково-дослідних центрах або університетах у зв'язку з виконанням державних інноваційних програм; придбання необхідних факторів виробництва за кордоном, якщо вони за своїм рівнем перевищують відповідні зразки США. Контрактами передбачається можливість безоплатного використання державного промислового обладнання, наукових лабораторій, експериментальних стендів, а також отримання позик і авансів під замовлення, пільг на купівлю товарів на приватному ринку, безоплатної оренди державної земельної власності тощо. У випадку реалізації стратегічно важливих наукоємних проектів використовується механізм фінансування у вигляді формування паритетно-партнерського спеціального венчурного фонду за рахунок рівних за сумою коштів бюджету і різних фінансових інститутів.

Серед непрямих механізмів стимулювання ДіР особливої уваги заслуговують податкові важелі, насамперед податкові знижки на інноваційні витрати, безпосередньо пов'язані з основною діяльністю компанії (заробітна плата дослідників, орендна плата за устаткування для здійснення науково-дослідних проектів, витрати на дослідження, що виконуються в університетах за контрактами з промисловими фірмами); податкові кредити на кошти, вкладені в інноваційну діяльність, дають змогу повернути з уже сплаченого податку суму до 20 % приросту витрат на ДіР у поточному році; існує можливість списувати поточні витрати на власні ДіР та виключати їх із суми річного оподаткованого прибутку корпорацій, проводити прискорену амортизацію основного капіталу.

Усі фінансові інструменти стимулювання глибоко інтегровані між собою та з іншими важелями науково-технічної та інноваційної діяльності в США, що дозволяє говорити про системність використання і синергізм дії різних механізмів розвитку в межах національної інноваційної системи країни.

Суттєві досягнення у формуванні ефективної системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку демонструють країни ЄС, на які припадає 24 % світових витрат на ДіР – близько 270 млрд дол. США [6; 7]. Інтеграційні процеси в інноваційній сфері, закріплені в програмних документах, зокрема, у 7-й рамковій програмі досліджень ЄС на 2007–2013 рр., формують загальне обличчя європейської інноваційної системи. Проте нерівномірність науково-технічного й економічного розвитку, особливості кожної з країн накладають свій відбиток на формування специфічних рис їх власних інноваційних систем. Особливої уваги заслуговує досвід інноваційного розвитку, його фінансової підтримки провідних країн європейського інноваційного співтовариства.

Одним з генераторів інноваційного розвитку ЄС виступає Німеччина, яка побудувала потужну національну інноваційну систему. Так, близько 40 % новоствореної в країні вартості припадає на інноваційно-активні галузі економіки, 58,7 % підприємств впроваджують продуктивні й технологічні інновації, Німеччина є одним з найбі-

льших експортерів високотехнологічної продукції, займаючи на світовому ринку третє місце. Її частка на світових ринках аерокосмічної, інструментальної, фармацевтичної продукції становить 14 %, а сумарний оборот від торгівлі високотехнологічною продукцією складає близько 16 млрд дол. США [10; 11]. Німеччина є четвертою за показниками інновацій та загальним індексом Глобальної конкурентоспроможності, п'ятою за кількістю патентів, восьмою за валовими витратами на ДіР, причому планує до 2020 р. довести цей показник до 3350 млрд дол. США [12; 13; 14; 15].

У межах інноваційної політики Німеччини розроблена система заходів фінансової підтримки інноваційної діяльності. Одним з ключових принципів їх реалізації є чітка підпорядкованість встановленим цілям у межах комплексної Національної Стратегії Високих Технологій (СВТ), яка діє до 2020 р. і об'єднує стратегії для 17-ти "майбутніх сфер" для якнайшвидшого впровадження в життя нових технологій. Для реалізації положень СВТ державне фінансування використовується у напрямках підтримки кластерних проектів, академічної, університетської науки, "головних інновацій" [16; 17; 18]. Так, за результатами конкурсу "Кращі кластери Німеччини: більше інновацій, більше зростання, більше зайнятості" 15 кращих кластерів одержують бюджетне фінансування на строк до 5 років із загальним обсягом у 600 млн євро. У відповідності з "Пактом підтримки досліджень і інновацій" для підвищення міжнародної конкурентоспроможності німецьких науково-технічних розробок за рахунок наявного потенціалу використовується практика збільшення на 3 % понад поточного фінансування найбільших академічних науково-дослідних установ. За умовами конкурсу "Перспективні стратегії розвитку університетської науки" передбачається додаткове щорічне бюджетне фінансування в обсязі 21 млн євро десяти кращих вищих навчальних закладів з розвиненою системою наукових досліджень. Підтримка "головних інновацій" – цільових інноваційних проектів здійснюється за тими напрямками стратегічних досліджень, де вже зараз є серйозні наукові напрацювання і застосування яких у ключових галузях німецької економіки може дати швидку практичну віддачу, а саме, прискорити їхнє зростання, посилити позиції на існуючих та допомогти більш ефективно освоїти нові ринки. Нині в Німеччині реалізуються шість "головних інновацій": електроніка (у межах програми "НаноФаб") з державною підтримкою у 323 млн євро); автомобілебудування (програма "НаноМобіль") з обсягом бюджетних асигнувань – 37 млн євро; оптична промисловість (програма "НаноЛюкс") з державною участю у фінансуванні програми в обсязі 156 млн євро; медицина й біотехнології (програма "НаноФормлайф") з державною підтримкою близько 24 млн євро; хімія (програма "Наномікрохім") з обсягом державного фінансування у 31 млн євро; енергетика – за фінансовою участю уряду у ДіР в обсязі 20 млн євро.

У системі фінансового забезпечення активно використовуються гранти, які виділяє Міністерство освіти, науки, досліджень і технологій на спільні проекти малих, середніх, великих підприємств і громадських дослідницьких організацій за результатами тематичних тендерів, фінансуючи до 50 % витрат на їх здійснення. Цілком ймовірно при інноваційному фінансуванні малого і середнього бізнесу отримати низьковідсоткову позику, рефінансування боргів приватним банкам або венчурного фінансування (зокрема у межах програм "Венчурний капітал для малих технологічних фірм", "Рефінансування") від державних банків, причому управління виділеними коштами здійснює "Projektträger" – неурядова організація.

Однією з особливостей системи фінансування у Німеччині є максимальне використання можливостей євроінтеграції. Вона одночасно виступає і як основний донор загальноєвропейських програм, і як її головний учасник (80 % усіх проектів здійснюється за участю Німеччини), широко використовуючи надані можливості доступу до творчих лабораторій інших країн та повернення більшої частини внеску Німеччини у загальноєвропейський бюджет через систему грантів. Запорукою ефективності фінансових механізмів інноваційного розвитку Німеччини також слід вважати відкритий, міжгалузевий і міждисциплінарний характер фінансування, безпосередню взаємодію федерального та регіонального рівня управління, зокрема поєднання прямого стимулювання прискореного відновлення виробництва і цільового фінансування за рахунок федерального уряду та земельних бюджетів найважливіших інноваційних проектів загальнодержавного значення; передбачається скорочення прямого впливу державних управлінських структур та створення сприятливих законодавчих й економічних умов для розвитку конкуренції у сфері ДіР (у т.ч. через систему податкових пільг).

Усвідомлення необхідності системного інноваційного розвитку для реалізації соціально-економічних цілей дало змогу в багатьох європейських країнах досягти значних результатів економічного зростання. Переконливим є досвід Фінляндії – представника північноєвропейської "соціал-демократичної" інноваційної моделі розвитку, яка визнана однією з найефективніших у світі. Так, Фінляндія займає шосте місце у рейтингу Глобального інноваційного індексу 2013 р. (GII), причому перше місце за сукупним показником "людський капітал та дослідження", друге місце – за кількістю дослідників на 1 млн населення та валовими витратами на дослідження і розробки у % до ВВП [13]. За рейтингом Глобальної конкурентоспроможності 2013–2014 рр. Фінляндія посідає третє місце, зокрема за показником інновацій – очолює загальносвітовий список країн [12].

Успіх інноваційної діяльності в країні значною мірою обумовлений підвищеною увагою уряду до формування фінансової підтримки сфери ДіР, посиленням її перехресних зв'язків з іншими структурними елементами національної інноваційної системи, розвиненим інституційним забезпеченням державного стимулювання інноваційного розвитку. Державні фінансові установи Фінляндії відрізняються розмежуванням функцій за певними напрямками стимулювання інноваційної діяльності, у сукупності забезпечуючи комплексний характер державної підтримки. Так, функцію посередника між програмами фінансування Європейського Союзу і фінськими малими та середніми підприємствами виконує Фінвера – державна спеціалізована фінансова компанія й офіційне агентство кредитування експорту Фінляндії. Крім того, Фінвера здійснює залучення інвестицій фондів ризикового капіталу, фінансування бізнесу у вигляді кредитів, гарантійних зобов'язань і гарантій експортного кредиту. Ця компанія може і сама вкладати кошти безпосередньо в акції конкретних компаній [19]. На поліпшення умов діяльності підприємств за допомогою інвестування засобів у фонди венчурного капіталу спрямована діяльність державної компанії Фінніш Індастрі Інвестмент (ФІІ). ФІІ інвестує в акціонерний капітал цільових компаній з довгостроковим ризиком серед обраних регіональними фондами з різних регіонів та співробітничав з іншими інвесторами у спільному прямому інвестуванні перспективного бізнесу. Підтримка винахідницької діяльності, її комерціалізації відбувається силами Фонду фінських винаходів. Фінансова складова діяльності фонду реалізується за напрямками: покриття по-

чаткових витрат на розробку винаходу (без відшкодування) у сумі до 8 тис. дол. США; оплата витрат на патентування, розробку, ринкове просування продукту з умовним безвідсотковим відшкодуванням допомоги в залежності від результатів комерціалізації; надання невеликих грантів на розробку винаходу (без відшкодування); надання позик винахідникам, підприємствам на початкових стадіях комерціалізації винаходу (від 1,5 тис. до 100 тис. євро) [19].

Центральне місце в інституціональній структурі державного фінансового забезпечення інноваційного розвитку займають дві установи: Міністерство праці та економіки і Міністерство освіти Фінляндії, на які припадає близько 82 % коштів, передбачених у бюджеті країни на науку (у 2013 р. – 1,9 млрд євро). Саме з них здійснюється фінансування вузівської науки – основного центру фундаментальних і частини прикладних досліджень країни – через підпорядковану Міністерству освіти Академію Фінляндії. Іншим розпорядником фінансових ресурсів є фонд "Sitra" – своєрідний венчурний фонд, який під егідою Парламенту країни працює з молодими інноваційними компаніями. Фонд інвестує в них кошти – від 100 тис. до 15 млн євро – в обмін на акції (звичайно 30–40 % загальної суми) на три–п'ять років з наступним продажем цих акцій іншим інвесторам [20; 21]. В якості початкового інвестора, призначеного зміцнювати співробітництво університетів і компаній з метою створення нових продуктів, виступає Національне фондове агентство з технологій та інновацій "Tekes". Агентство є підзвітним Міністерству праці та економіки Фінляндії й розподіляє більшу частину бюджетних коштів, які виділяються на прикладні дослідження. В арсеналі "Tekes" є різні фінансові інструменти підтримки: від надання коштів на реалізацію заявленого інститутами проекту (третина необхідної суми) у кооперації з компаніями-партнерами до виділення грантів, інвестиційних кредитів, призначених для ДіР та створення стартапів. Таким чином, у Фінляндії створено міцну систему інноваційного розвитку, яка базується на скоординованій діяльності бізнесових кіл та урядового сектору, ефективному співробітництві науково-дослідних інститутів і фінансуючих організацій.

Приклади створення потужних механізмів інноваційного зростання під впливом вимог часу демонструє Японія. У країні накопичений переконливий досвід побудови національної інноваційної системи "з нуля". Не дивлячись на існуючі труднощі сучасного етапу розвитку, Японія залишається одним з визнаних лідерів світової економіки, у тому числі у сфері інновацій. Так, Японія займає перше місце серед країн G-8 за валовими внутрішніми витратами на ДіР. Займаючи дев'яте місце у загальному рейтингу Глобальної конкурентоспроможності, за сукупним показником інновацій вона – п'ята. При певному послабленні позицій у сукупному рейтингу Глобального інноваційного індексу (22 місце), тим не менш, Японія зберігає сильні позиції за низкою його складових. Вона посідає другу позицію за часткою витрат приватного бізнесу на ДіР; є третьою – за кількістю патентів; четвертою – за обсягом здійснених приватним бізнесом ДіР у % від ВВП; п'ятою – за валовими витратами на ДіР у % від ВВП та обсягом виплачених ліцензійних платежів; дев'ятою – за кількістю дослідників на 1 млн населення країни [13]. Частка Японії у глобальних витратах на ДіР та на світовому ринку високотехнологічної продукції становить 10 % [6].

Одна з ключових ознак фінансової системи інноваційної діяльності Японії (на відміну від інших країн "інноваційної тріади") – це абсолютне домінування приватних ресурсів у загальній структурі фінансування, при-

чому за останнє десятиріччя їх частка збільшилася майже на 10 %. Нині вона становить 80,7 %, що визначає структуру інноваційної діяльності в країні. Співвідношення між фундаментальними, прикладними дослідженнями та розробками в Японії за даними 2012 р. складає: 13 : 25 : 62. Такий розподіл не може не вплинути на галузеву структуру наукоємної продукції країни, на рівень її новизни та стратегічній потенціал конкурентоспроможності країни. Фінансування інноваційної діяльності бізнес-сектором здійснюється насамперед у межах внутрішньокорпоративних підрозділів (тимчасових проектних груп, внутрішніх венчурів) та у мережах багатоярусних субпідрядів і вертикально-горизонтальних підприємницьких груп "кейрецу", об'єднуючих фірми різного розміру на основі фінансово-кредитних, акціонерних і функціонально-виробничих зв'язків у тимчасові спільні інноваційні підприємства або дослідницькі асоціації. Проте слабкою рисою існуючої системи є недостатнє використання можливостей венчурного фінансування, за обсягами якого Японія займає одне з останніх місць серед економічно розвинених країн. У деяких високотехнологічних галузях Японії (біотехнології, ІКТ) рівень венчурного фінансування у 2 рази менше середнього по ОЕСР. Це не може не визначати динаміку утворення стартапів, їх частка у загальній кількості фірм – 4 %, що у 2,5 разів менше, ніж у ЄС та в 3 рази менше, ніж у США [22].

Державні асигнування, частка яких у загальній структурі фінансових коштів становить 19–20 %, спрямовуються університетам та державним науковим установам, насамперед для виправлення ситуації з тривалою недооцінкою фундаментальних досліджень, соціальних інновацій. Так, держава управляє розвитком понад 20 національних університетів, науково-дослідних інститутів та великої кількості ліцензійних центрів, спрямовуючи їх на здійснення найважливіших фундаментальних досліджень у сфері океанографії, ядерного синтезу, космічного простору. Пряма державна фінансова підтримка бізнесу має частковий характер і використовується для стимулювання інвестицій у перспективні інноваційні проекти. Переважний розвиток мають непрямі форми державного фінансування інноваційного підприємництва, які відрізняються гнучкістю застосування. Особливий інтерес викликає сформована урядом практика спрямування коштів кредитно-фінансових установ країни у пріоритетні галузі економіки за допомогою розподілу кредитно-фінансових ресурсів, перефінансування; застосування стратегії заниженого рівня відсоткових ставок, створення погоджувальних рад "банк – уряд – суб'єкт економіки", які координують кредитування за спеціально виділеними кредитними лініями. Держава сприяє підприємствам у придбанні передової іноземної технології, здійснює страхування експорту високотехнологічної продукції на фоні високих імпорتنих митних тарифів, протекціоністських заходів на ринках наукоємної продукції. У посткризовий період відбуваються позитивні зміни у розвитку податкового законодавства. Так, у ньому передбачається звільнення від сплати податку на нерозподілений прибуток (резервний фонд) малих, середніх сімейних фірм (з капіталом не більше 100 млн йен); протягом двох років пільговий режим оподаткування прибутку бізнес-ангелів (від акціонерного капіталу, вкладеного у кваліфіковані наукоємні фірми з венчурним капіталом); зниження податку на фінансові трансакції та операції з цінними паперами корпорацій, які інвестують у ДіР; застосування податкового кредиту для корпорацій, здійснюючих витрати на науку; часткове звільнення експортерів від сплати податків тощо.

Усі заходи держави з фінансової підтримки інноваційного розвитку Японії підпорядковані базовому науково-технологічному плану країни на 2006–2016 рр. і мають комплексний, системний характер, що значною мірою дає змогу досягти певних успіхів у подоланні наявних недоліків, мобілізації та примноженні інноваційних факторів економічного зростання у складному конкурентному міжнародному середовищі, причому не тільки країн "інноваційної тріади", але й нового регіонального інноваційного центру у Східній та Південно-Східній Азії.

Серед країн, що демонструють вражаючі успіхи у подоланні відставання в інноваційному розвитку, виділяється КНР. Свідченням цього є не стільки показники інноваційної спроможності Китаю, скільки динаміка їх зростання. Так, у 2013 р. у загальному рейтингу Глобального інноваційного індексу КНР займає 36 місце, а за здатністю до інновацій у рейтингу Глобальної конкурентоспроможності – 30 місце. Водночас, займаючи 21 позицію у світі за рівнем витрат на ДіР у % до ВВП, Китай показує значний приріст абсолютних обсягів валових витрат на ДіР: за останні десять років – майже у 7 разів, у той час, як у більшості економічно-розвинених країн він перебував у межах 40–100 % (США – 44 %, Японія – 48 %, Франція – 60 %, Італія – 65 %, Німеччина – 69 %, Фінляндія – 76 %, Данія – 89 %). Причому темпи зростання витрат на науку зіставні з темпами загального збільшення бюджету країни (і навіть за деякими позиціями значно перевищують їх), не кажучи вже про суттєве випередження за динамікою зростання інших сфер економіки. Як результат – тільки за останнє десятиріччя середньорічні темпи зростання наукоємних галузей склали більше 20 % [6; 12; 13].

У Китаї за період соціально-економічних реформ останніх десятиріч побудований міцний фундамент інноваційних перетворень. Його формують: значна кількість (близько 5 600) успішних великих інноваційних компаній, що виростили в основному з державних науково-дослідних інститутів; динамічні малі технологічні фірми (їх понад 22 300), більшість з яких було утворено в межах технопарків та бізнес-інкубаторів за державної фінансової підтримки [23]; інноваційна мережа з абсолютно ринкових малих фірм; процеси інтеграції академічної, вузівської науки з промисловими підприємствами; приток іноземного капіталу й доступ до західних технологій у межах реалізації політики "відкритих дверей", відповідно до якої залучений передовий досвід спочатку впроваджується у східні провінції, а потім розповсюджується у відсталі центральні та західні регіони країни.

У нинішній моделі інноваційного розвитку Китаю держава відіграє провідну роль у створенні сприятливого середовища для інноваційної діяльності, наукоємної експортної орієнтації, трансферу технологій, що знаходить своє відображення у системі фінансової підтримки інновацій. До її особливостей можна віднести активний розвиток державно-приватного партнерства при фінансуванні створення дослідницьких комплексів, спільному розвитку венчурного фінансування, а також при створенні промислово-дослідних альянсів тощо. Одним з проявів державно-приватного партнерства в інноваційній сфері Китаю стало активне використання системи державних закупівель відповідно до національних програм підвищення інноваційної активності. Так, державні установи зобов'язані виділяти значну частку своїх коштів на закупівлю інноваційної продукції тільки китайських підприємств: не менше 30 % витрат на обладнання, а в разі виділення коштів з пріоритетного національного проекту – не менше 60 % [23]. Причому така закупівля має здійснюватися незалежно від вигідності покупки, оскільки за існуючими правилами є неможливим при-

дбання іноземної інноваційної продукції, якщо їй існує альтернатива всередині країни.

Поєднання традицій управління економікою з актуальними у світовій практиці методами державної участі в інноваційному розвитку знайшло своє відображення у застосуванні програмно-цільового підходу при фінансуванні перспективних напрямів досліджень. КНР відрізняється реалізацією масштабних цільових науково-технічних програм, серед яких: Програма "863" (розвиток високих технологій), Програма "Іскра" (розвиток сільського господарства), Програма "Факел" (активізація впровадження у виробництво передових технологій), Програма "973" (розвиток фундаментальних досліджень у системі Академії наук КНР), Програма "Створення нових знань" (створення мережі центрів знань на міжнародному рівні для розвитку інтелектуального потенціалу країни) та інші. В останні п'ять років Китай запустив 16 великих наукових і технологічних програм у різних галузях знань з бюджетом у 97,5 млрд дол. США. Особливості їх реалізації полягають у поєднанні державних асигнувань із залученням кредитних ресурсів, коштів приватних компаній, громадських установ та іноземних інвесторів, а також у переході на проектне фінансування, за яким розпорядниками 70 % коштів є безпосередньо науково-дослідні установи, що дає змогу значно підвищити рівень їх інноваційної активності.

Високому рівню ефективності трансформації інновацій у реальну продуктивну силу в Китаї сприяє переорієнтація на використання непрямих методів фінансової підтримки інноваційної діяльності, насамперед податкових. Так, мова йде про застосування пільгових формул розрахунку податкового кредиту на основі поточних обсягів інвестування ДіР компаніями, що дає змогу в значно більших обсягах повертати компаніям кошти, інвестовані у дослідження (податкові субсидії у Китаї становлять 0,138 витрат бізнесу на ДіР). Важливе значення мають податкові важелі у стимулюванні притоку іноземного капіталу, який став основним способом отримання сучасних технологій у країні (наприклад, ставка прибуткового податку для підприємств з іноземним капіталом може бути знижена до 14 %, для китайських підприємств її розмір – 24 %). Як результат – за останні п'ять років у високотехнологічних галузі було залучено понад 70 млрд дол. США іноземних інвестицій. На підприємства за частотою іноземного капіталу припадає близько 75 % від загальної суми витрат на придбання нових технологій, а також 80 % експорту високотехнологічних товарів [6; 24].

Актуальними залишаються питання розширення можливостей використання кредитних ресурсів для фінансування інноваційних перетворень у країні. Останнім часом посилюється увага до розвитку гнучкої мережі приватних кредитних інститутів, орієнтованих на обслуговування потреб малого і середнього бізнесу. Це перспективний напрямок розвитку кредитування, який можна розглядати як альтернативу системі державних банків, здійснюючих підтримку переважно великих компаній. Застосування непрямих фінансових інструментів протягом останніх десятиріч визначає існуючу структуру джерел фінансування інноваційної діяльності, в якій провідне місце належить приватному сектору та іноземному капіталу; участь держави у фінансуванні ДіР, що виконується бізнесом становить лише 5%. Акцент на приватний бізнес у здійсненні та фінансуванні інноваційної діяльності сприятиме реалізації амбітних планів китайського уряду щодо перетворення країни до 2020 р. ("План–2020") в інноваційну. Так, тільки за останню п'ятирічку до 2015 р. планується збільшити частку загальних витрат на ДіР у ВВП з 1,75 до 2,2 % і

довести її до рівня 2,5 % у 2020 р., причому внесок технологічного розвитку у ВВП має досягти 60 % [24].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження свідчить, що у світовій економіці накопичено значний досвід формування та розвитку системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності, який включає різноманітні важелі активізації інтелектуальної творчості. Запорука досягнення максимального ефекту від їх застосування – це системне бачення всіх фінансових інструментів, інтеграція з елементами інших підсистем національної інноваційної системи. Звісно, наведені засоби не вичерпують усього комплексу фінансової підтримки інноваційної діяльності, що застосовується у світовій практиці. Розширення спектру та географії вивчення арсеналу фінансових важелів стимулювання інноваційної діяльності різних країн з урахуванням їх сильних, слабких сторін і можливостей застосування у національній практиці управління є напрямом подальших досліджень та узагальнень.

Список використаних джерел

1. Науково-технологічна сфера України станом на 2013 рік [Електронний ресурс] / Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації: [сайт]. – Режим доступу: http://www.dkni.gov.ua/?q=system/files/buklet_2013.pdf.
2. Иванова Н. Анализ инновационной политики и оценка ее результатов / Н. Иванова, И. Дежина, Н. Шелюбская, Л. Пилипа // Инновации. – 2008. – № 7. – С. 44–60.
3. Main Science and Technology Indicator [Electronic source] / OECD. – Access mode to a resource: <http://www.oecd.org/sti/msti.htm>.
4. Виконання наукових та науково-технічних робіт у 2013 році [Електронний ресурс] / Держкомстат України: [сайт]. – Експрес-вип. № 148/05.Звн-14 (18.04.2013). – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Расходы на науку по данным OECD. Статистика по ППС и в номинальном долларом выражении [Электронный ресурс] / Научная политика в цифрах. Блог Ивана Стерлигова. – Режим доступа: <http://isterligov.blogspot.com/2013/08/oecd.html>.
6. R&D Magazine. 2014 Global R&D Funding Forecast, December 2013 [Electronic source] / Battelle. The Business of Innovation. – Access mode to a resource: http://www.battelle.org/docs/tpp/2014_global_rd_funding_forecast.pdf?sfvrsn=4.
7. OECD Science, Technology and Industry Outlook 2012 [Electronic source] / OECD iLibrary. – Access mode to a resource: <http://www.oecd-ilibrary.org/search>.
8. Analytical Perspectives. Budget of the United States. Fiscal Year 2011. Office of Management and Budget. – W., 2010. – 336 p.
9. Антоноук Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: [монографія] / Л. Л. Антоноук, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
10. Innovation Statistic [Electronic source] / Eurostat Yearbook online (Data from January 2013). – Date Views 07.07.2013. – Access mode to a resource: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Innovation_statistics.
11. Игнатущенко Е. И. Инновационная Германия в экономике Европейского Союза в эпоху мирового экономического и финансового кризиса [Электронный ресурс] / Е. И. Игнатущенко // Молодой ученый. – 2012. – № 7. – С. 78–82. – Режим доступа: <http://www.moluch.ru/archive/42/5115/>.
12. The Global Competitiveness Report 2013–2014 [Electronic source] / The World Economic Forum. – Access mode to a resource: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014>.
13. [Electronic source] / The Global Innovation Index 2013. – Access mode to a resource: <http://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2013>.
14. Дынкин А. А. Мировая экономика: прогноз до 2020 г. Приложение // А. А. Дынкин. – М.: Магистр, 2008. – С. 351–429.
15. Business Guide / Тематическое приложение к газете "Коммерсант". – 2011. – № 54. – С. 8–9.
16. Андрощук Г. О. Програма інноваційного розвитку економіки Німеччини: стратегія високих технологій / Г. О. Андрощук // Наука та інновації. – 2009. – Т. 5. – № 3. – С. 72–88.
17. Пічкурова З. В. Інноваційна складова економічного розвитку Німеччини в умовах глобальної конкуренції / З. В. Пічкурова, З. І. Гала // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1 (5). – Т. 2. – С. 309–316.
18. Фадеева В. Национальная инновационная система Германии [Электронный ресурс] / Управление производством: [сайт]. – Режим доступа: http://www.up-pro.ru/library/innovations/national_innovative_organizations/nacionalnaja-inn.html.
19. Національна інноваційна система: зарубіжний досвід, стан в Україні. Аналітичні матеріали до парламентських слухань / [за ред. В. М. Геєця, Л. І. Федулової]. – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2007. – 184 с.

20. Полушев Ю. Технологія економічного прориву [Електронний ресурс] / Дзеркало тижня. Україна. – 2006. – № 41 (620) 28 жовтня – 3 листопада 2006 р. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/1000/1030/54916>.

21. Финляндия как экономика знаний. Элементы успеха и уроки для других стран / под ред. Карла Дж. Дальмана и др. ; [пер. с англ.] ; Всемирный банк. – М. : Весь мир, 2009. – 170 с.

22. Statistics. OECD [Electronic source] / OECD. – Access mode to a resource: <http://www.oecd.org/statistics/>.

23. Рогов С. Россия должна стать научной сверхдержавой [Электронный ресурс] / Электронное издание "Наука и технологии России". – Режим доступа: http://www.strf.ru/material.aspx?CatalogId=221&d_no=28654#.U29o0KlrR3d.

24. [Electronic source] / National Bureau of Statistics of China, 2012. – Access mode to a resource: <http://www.stats.gov.cn/english/>.

Надійшла до редколегії 15.06.14

И. Корнилова, канд. экон. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

МИРОВОЙ ОПЫТ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

В статье изучается и обобщается опыт финансового поддержки инновационного развития стран, которые заняли высокие позиции в мировом экономическом пространстве и демонстрируют активную динамику инновационного роста. Рассматриваются финансовые рычаги прямого и непрямого действия, которые чаще всего используются в практике государственного регулирования инновационной деятельности исследуемых стран.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационное развитие, финансовое обеспечение, национальная инновационная система, государственная инновационная политика.

I. Kornilova, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

WORLD EXPERIENCE OF FINANCIAL SUPPORT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

This paper examines and summarizes the experience of the financial support of innovative development of the world economy, which occupied a high position in the world economy and demonstrates active dynamics of innovation growth. We consider the financial advantage of direct and indirect actions, which are often used in the practice of the regulation of innovation-studied countries.

Keywords: innovative activity, innovative development, financial providing, national innovative system, public innovative policy.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 161: 36-39

УДК 368+336.7:338.46:338.242(477)

JEL G 18

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті досліджено еволюцію державного регулювання вітчизняного ринку фінансових послуг та проаналізовано досвід зарубіжних країн. На цій основі розроблено пропозиції щодо вдосконалення нагляду за ринком фінансових послуг в Україні в умовах європейської інтеграції.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, фінансова політика, державне регулювання, мегарегулятор, євроінтеграція, стратегія розвитку.

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних процесів основним напрямом державної політики України, як внутрішньої, так і зовнішньої є приєднання до країн європейського товариства та повноправна участь в ЄС. Нині євроінтеграційні прагнення України створюють можливість залучення іноземних інвестицій та нових технологій, підвищення конкурентоспроможності національного товаровиробника, енергонезалежності держави, виходу на нові ринки, зокрема ринок фінансових послуг. Членство в Європейському Союзі означає передовсім економічні, політичні, законодавчі та соціальні перетворення.

Значні можливості надасть Україні вступ до Євросоюзу як повноправного учасника, проте створить і низку проблем для учасників фінансового ринку та органів регулювання фінансового сектору. Найбільше це відобразиться на небанківських фінансових установах (НФУ), які є найслабшою ланкою національного фінансового ринку. Нині в Україні діє банкоцентрична модель фінансового ринку, в якій головну роль відіграють банківські установи (контролюють близько 85 % усіх фінансових ресурсів) [1]. Банківська система в Україні сформована вже давно і доволі успішно функціонує. Водночас роль небанківських фінансових посередників важко переоцінити – вони є сильними конкурентами банків, змагаються із ними за залучення тимчасово вільних коштів та надають суспільству ті фінансові послуги, пропозиція яких є нецікавою для банків. Утім, за умови подальшої інтеграції у світовий та європейський фінансовий ринок постає потреба у пошуку шляхів оптиміза-

ції діяльності іноземних і вітчизняних небанківських фінансових установ. Крім того, фахівці МВФ вважають, що світ потребує якнайшвидшої реалізації реформи державного регулювання фінансового сектору. Зокрема, країнам з економікою, що розвивається, рекомендують обмежувати формування фінансових дисбалансів і працювати над створенням стійких фінансових систем, якщо ж ситуація виявиться гіршою за очікувану, то фінансовим установам знадобиться рекапіталізація, а без високоефективного діючого механізму вирішити проблему навряд чи вдасться.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з нещодавнім підписанням угоди про асоціацію з ЄС та наданням Україні перспективи повноправного членства, питання дослідження проблем розвитку небанківських фінансово-кредитних установ України є нині надзвичайно актуальним. Ще багато аспектів діяльності вітчизняних та іноземних НФУ на території України, на жаль, залишаються майже не досліджені. Вітчизняні автори більшою мірою приділяють увагу банківському сектору, оминаючи діяльність небанківського ринку фінансових послуг. Загалом, необхідно відзначити, що певні практичні і теоретичні аспекти окреслених проблем ставали предметом наукових досліджень, зокрема у працях О. Барановського, С. Буковинського, О. Василика, З. Васильченко, В. Гейця, В. Домбровського, А. Спіфанова, Б. Івасіва, О. Коваль, О. Козьменко, В. Корнєєва, Б. Луціва, І. Лютого, В. Міщенко, А. Мороза, С. Науменкової, А. Оленчик, Ф. Павелки, В. Пластуна, А. Пересади, О. Рожка, М. Савлука, Т. Смовженко, В. Федосова,